

THE PLACE AND THE DEVELOPMENT OF ISLAMIC BANKS IN THE FINANCIAL SECTOR IN TURKEY

Prof., Dr. **Japarova Damira** <japarova@manas.edu.kg>
Shener Ubeydullah <ubeydullah.sener@manas.edu.kg>
Kyrgyz-Turkish Manas University

Abstract

Banks are one of the most important institutions of the financial system. As the intermediary of the financial sector, banks act as a bridge between entrepreneurs and savers. However, conventional banks, which bring savers and entrepreneurs together, use interest-bearing financing methods. The funds of those who do not want to work with interest-bearing banks due to their religious beliefs or other reasons remain idle. A need for a new banking system arose in order to bring these idle funds into the economy. The lack of public awareness and understanding of participation banks, which emerged as an alternative to conventional banks, in other words, interest-free banks, of financial instruments and methods, led to the fact that banks were unable to achieve their intended goal. In recent years, the demand for interest-free banks has been increasing in Western countries, especially in Turkey.

The aim of this study is to discuss the birth of participation banking, its legal and historical development in the world and in Turkey, its working principles, its place and development in the banking system, and the contributions of participation banks to the Turkish economy.

Keywords: Participation banking, Islamic banking, Interest-free banking.

TÜRKİYE’DE KATILIM BANKALARININ FİNANS SEKTÖRÜ İÇİNDEKİ YERİ VE GELECEĞİ

Dr, Prof. **Caparova Damira** <japarova@manas.edu.kg>
Şener Ubeydullah <ubeydullah.sener@manas.edu.kg>
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi

Özet

Finansal sistemin en önemli kurumlarından birisi de bankalardır. Finans sektörünün aracı olan bankalar, girişimciler ile tasarruf sahipleri arasında köprü görevi üstlenmektedir. Ancak tasarruf sahiplerini ve girişimcileri bir araya getiren konvansiyonel bankalar, faizli finansman yöntemlerini kullanmaktadır. Dini inancı veya başka nedenlerden dolayı faizli bankalarla çalışmak istemeyen kesimlerin fonları atıl kalmaktadır. Atıl kalan söz konusu fonların ekonomiye kazandırılması açısından yeni bir bankacılık sistemine ihtiyaç doğmuştur. Konvansiyonel bankalara alternatif olarak ortaya çıkan katılım bankaları diğer bir ifade ile faizsiz bankalar, finansman araç ve yöntemlerinin yeterince bilinmemesi ve anlaşılmaması, söz konusu bankaların istenilen hedeften uzak kalmasına sebep olmuştur. Son yıllarda başta Türkiye olmak üzere Batılı Ülkelerde de faizsiz bankalara olan talep artmaktadır.

Bu çalışmanın amacı; katılım bankacılığının doğuşu, Dünyada ve Türkiye’deki hukuki ve tarihsel gelişimi, çalışma prensipleri, bankacılık sistemi içerisindeki yeri ve gelişimi ile katılım bankalarının Türk ekonomisine katkıları tartışılmıştır

Anahtar Kelimeler: Katılım bankacılığı, İslami bankacılık, Faizsiz bankacılık.

МЕСТО И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ИСЛАМСКИХ БАНКОВ В ФИНАНСОВОМ СЕКТОРЕ ТУРЦИИ

Жапарова Дамира, д-р экономич. наук, проф. <japarova@manas.edu.kg>
Шенер Убейдулла, докторант <ubeydullah.sener@manas.edu.kg>
Кыргызско-Турецкий университет «Манас»

Аннотация

Банки – один из важнейших институтов финансовой системы. В качестве посредника финансового сектора банки действуют как мост между предпринимателями и вкладчиками. Однако обычные банки,

объединяющие вкладчиков и предпринимателей, используют методы финансирования под проценты. Средства тех, кто не хочет работать с процентными банками по религиозным убеждениям или по другим причинам, бездействуют. Возникла потребность в новой банковской системе, чтобы привлечь эти свободные средства в экономику. Отсутствие общественной осведомленности и понимания участвующих банков, которые возникли как альтернатива обычным банкам, другими словами, беспроцентным банкам, финансовых инструментов и методов, привело к тому, что банки не смогли достичь намеченной цели. В последние годы спрос на беспроцентные банки растет в западных странах. Особенно он заметен в Турции.

Целью данного исследования является обсуждение зарождения долевого банкинга, его правового и исторического развития в мире и Турции, его принципов работы, его места и развития в банковской системе, а также вклада долевого банкинга в турецкую экономику.

Ключевые слова: доленое участие, исламский банкинг, беспроцентный банкинг.

ТҮРКИЯДАГЫ ИСЛАМ БАНКТАРЫНЫН ФИНАНСЫ ТАРМАГЫНДАГЫ ОРДУ ЖАНА КЕЛЕЧЕГИ

Жапарова Дамира, д-р э. и. <japarova@manas.edu.kg>

Шенер Убейдуллах <ubeydullah.sener@manas.edu.kg>

Кыргыз-Түрк Манас университети

Кыскача мүнөздөмө

Каржылык системанын эң маанилүү мекемелеринин бири банктар болуп эсептелет. Каржылык секторунун ортомчусу болгон банктар ишкерлер менен депозит ээлеринин ортосунда көпүрө милдетин аткарышат. Ал эми депозит ээлерин жана ишкерлерди бир чөйрөгө топтогон салттуу банктар өз ишмердигинде пайыздуу финансылык методдорду колдонушат. Бирок диний ишениминен улам же башка себептерге байланыштуу пайыздык системаны колдонгон банктар менен иштөөнү каалабаган тараптардын фонддору пассивдүү абалда калууда. Пассивдүү абалда калган фонддорду экономикада колдонуу максатында жаңы банк системасына муктаждык жаралган. Салттуу банктарга альтернатива катары пайда болгон пайызсыз банктардын, башкача айтканда исламий банктардын, каржылык каражаттарынын жана ыкмаларынын коомчулукка жеткиликтүү түрдө таанылбоосу жана түшүнүлбөөсү аталган банктардын күтүлгөн максатына жептпей калуусуна себеп болгон. Акыркы жылдары Түркия Республикасы баш болгон Батыш өлкөлөрүндө да пайызсыз банктарга болгоп талап жогорулап жатат.

Аталган макалада пайызсыз банктардын пайда болушу, алардын бүткүл дүйнөдөгү жана Түркиядагы укуктук жана тарыхый өнүгүшү, иштөө принциптери, банктык системадагы орду жана өсүшү, ошондой эле түрк экономикасына кошкон салымы изилденди.

Негизги сөздөр: пайызсыз банк системасы, исламий банк системасы.

1. Giriş

Küresel finansal sistemin sarsıldığı dönemlerde finans ve sermaye piyasalarının olumsuz etkilenmesi sonucunda ekonomi çevrelerinde yeni sistem arayışları hız kazanmıştır. Bu anlamda katılım bankalarının reel sektöre yönelik fon toplama ve fon arzı yöntemlerinden dolayı ekonomi karar alıcılarının dikkatini çekmeyi başarmıştır. Sermaye birikimi ve iyi işleyen bir finansal sistem, bir ülkenin büyüme ve kalkınmasında olumlu etkisi pek çok akademik çalışmalar sonucunda ortaya konulmuştur. Bundan dolayı tasarrufların, Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomiler için daha fazla önem arz etmektedir. Ancak dini hassasiyetleri başta olmak üzere sosyo-kültürel sebeplerden dolayı faizli bankalarla çalışmak istemeyen kişilerin fonları âtil kalmaktadır. Bu âtil durumundaki fonlarını ekonomiye kanalize etme açısından, katılım bankaları önemli bir alternatif olabilmektedir.

Katılım bankacılığı diğer bir ifade ile faizsiz bankacılık, klasik bankalarının yaptıkları günlük iş ve işlemlerin yanı sıra ticaret ve sanayinin ihtiyaç duydukları hammadde, makine, mamul, menkul ve gayrimenkul ile her türlü teçhizatın faizsiz finansman yöntemleri ile sağlayan bankacılık türüdür. Katılım bankaları, topladığı fonları reel sektöre belli prensipler doğrultusunda dağıtarak yeni iş imkânları sunmaktadır. Konvansiyonel bankacılığın yanında Niş (özellikli bir gurubun istek ve ihtiyaçlarına göre bölümlenmiş pazar) olarak ifade edilen bir alanda faaliyet gösteren katılım

bankacılığı, artan şube sayısı, topladığı ve kullandığı fon ile birlikte aktiflerin gelişmesiyle ülke ekonomisine ciddi katkılar sağlamaktadır.

Katılım bankaları hâlihazırda, iştirakçileri ve şubeleriyle 75 ten fazla ülke ile 500 den fazla kurumla çalışmaktadır. Özellikle 2008 küresel krizinde faizsiz bankalarının krizden daha az etkilenmesi sonucunda batı dünyasının önemli bankaları olan HSBC Bank, CitiBank, Union Bank of Switzerland, Kleinwort Benson, ANZ Grindlays, Goldman Sachs gibi kurumları da faizsiz bankacılık alanında faaliyet göstermeye başlamışlardır. Konvansiyonel bankaların karşın söz konusu bankalar direkt reel sektöre yönelik faaliyet göstermelerinden dolayı ekonomide balon oluşturma ve sorunlu varlık bulundurması daha az veya hiç olmamaktadır. Bu anlamda katılım bankacılığının başta Körfez ülkeleri olmak üzere diğer Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) de faizsiz sistemlerle çalışan bankalar rağbet görmektedir. Özellikle Körfez sermayesinden yararlanmak isteyen batılı bankalar, faizsiz sistemi kendi sistemlerine dâhil ederek faaliyetlerine başlamıştır. Ayrıca spekülasyon riski gibi faktörlerin daha sınırlı olmasından dolayı batılı finans kuruluşları tarafından krizlerden çıkış yolu olarak da katılım bankacılığı sistemi yeni bir çıkış yolu olarak önerilmektedir.

Küresel finansal sistemin reel sektör yerine karşılıksız sanal sektörlerle gereğinden fazla kredi vererek yüksek risk ve belirsizliklerden dolayı faizsiz sistemlerin kurulmasını zorunlu hale getirmiştir. Nitekim küresel finansal sistemlerde pek çok kriz meydana gelmiş ve bu nedenlerden dolayı farklı finansal araç arayışları olmuştur. Günümüzde hızla gelişen katılım bankacılığı, Müslüman ülkelerde ve Türkiye'nin yanı sıra gelişmiş batı toplumlarında da doğrudan veya dolaylı olarak küresel finans sistemi içerisinde yerini almaya başlamıştır.

Çalışma stili ve söz konusu bankaları tercih etme nedenleri bakımından mevduat ve yatırım/kalkınma bankalarından farklı olan katılım bankaları, hedef kitlesi açısından da farklılık göstermektedir. Bu çalışmada Katılım bankalarının Dünyadaki ve Türkiye'deki tarihsel gelişimine yer verilerek, söz konusu bankaların kullandığı finansman yöntemleri ile mevduat ve yatırım/kalkınma bankalarından önemli bir pay alabileceği değerlendirilmektedir.

2. Literatür

Konvansiyonel bankalara alternatif olarak ortaya çıkan katılım bankacılığı son yıllarda yoğun ilgi görmektedir. Akademik olarak yapılan çalışmalarda katılım bankacılığının sistem işleyişi, müşterilerin söz konusu bankaları tercih etme sebepleri, müşteri memnuniyetleri ve performansı ile ilgili yeterli sayıda çalışma yapılmıştır. Yanık ve Sümer (2019), yaptıkları çalışmada finansal kriz durumlarında katılım bankacılığının ekonomik göstergelerde olumlu sonuçları olduğu sonucuna varmıştır. Jaffar ve Manavri (2011), 2005-2009 yılları arasında Pakistan'daki konvansiyonel ve faizsiz bankaları CAMEL yöntemi ile analiz etmiştir. Çalışmanın sonucunda likidite ve sermaye yeterliliği bakımından faizsiz bankaların daha iyi performans gösterdiğini savunmuştur. Kalaycı (2013), konvansiyonel ve katılım bankalarının finansal yapısını karşılaştırarak yaptıkları analizde, katılım bankalarının mali kesimde yapıcı rol oynadığı sonucunu ortaya koymuştur. Apil (2009), Türkiye'de yaptıkları teorik çalışmada katılım bankalarının tanınma düzeyi, müşteri memnuniyeti, müşteri hizmet kalitesi, dini hassasiyetler, çevresel faktörlerin söz konusu bankaları tercih etme sebepleri olarak ifade etmiştir. Yayar ve Baykara (2014), Topsis yöntemiyle yaptıkları çalışmada, katılım bankaları 2005-2011 yılları arası kaynakları verimli olarak kullandığı analiz etmiştir. Turan ve Arpacık (2017), Bingöl ilinde din görevlileri üzerinde yaptıkları çalışma sonucunda, katılım bankacılığının diğer faizli bankalardan pek farklı olduğunu düşünmedikleri sonucuna varmıştır. Laroche vd. (1986), yaptıkları teorik çalışmalar sonucunda, katılım bankacılığı tercih edilme sebepleri; müşteri memnuniyeti, ulaşım kolaylığı, hızlı hizmet sunumu ve etkin hizmet unsurları olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Omer (1992), 300 kişi üzerinde yapmış olduğu doktora çalışmalarında, katılımcılarının çoğunluğu dini kriterlere uygun hareket etmesi sonucu söz konusu bankaları tercih ettikleri belirtmiştir. Harron vd. (1994). Malezya'da 301 Müslüman ve gayri Müslim müşteriler üzerinde yaptıkları anket çalışmasında her iki müşteri tipinin tercih sebepleri arasında önemli bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Okumuş (2005), Türkiye'de 161 kişi üzerinde yaptıkları çalışmada personelin müşterilere olan ilgisi, dini hassasiyetler ve faizli bankalara alternatif

bankaların olması sebepleri olarak tespit etmiştir. Özsoy vd. (2013), Türkiye’de 217 kişi üzerinde yaptığı anket araştırması sonucunda; katılım bankacılığının tercih edilme sebepleri olarak; hizmet/ürün kalitesi, imaj ve güven, nitelikli personel ve inanç/toplumsal moral sonucuna ulaşılmıştır. Hassan ve Aliyu (2018), 1994-2018 yılları arasında yaptıkları ampirik çalışmada; söz konusu bankaların çalışma ve işleyiş süreçleri, toplumsal refah ve gelir dağıtım adaletinin sağlanmasında faizli bankalara nazaran gelişmesi daha olumlu olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Aysan ve Öztürk (2018), Türkiye’deki katılım bankaları ve faizli yani klasik bankalar arasında verilen kredi iştahı veya finansman araçları arasında kayda değer farkların olmadığını analiz etmiştir. Dağ (2011), 2006-2009 yılları arasında VZA yöntemiyle konvansiyonel ve faizsiz bankaların etkinliklerini analiz etmiştir. Analiz sonucunda faizsiz bankaların ölçüğe göre değişken getiri varsayımı tam etkin olmadığı, ancak sabit getiri varsayımı ile klasik bankalar kadar etkin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Gençtürk ve Çobankaya (2015), müşteri beklentileri üzerinde yaptıkları çalışmada, katılım bankacılığı tercih etme sebeplerinden dini hassasiyetlerin birinci sırada olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Doğan (2013), 2005-2011 yılları arasında farklı oranlar kullanarak faizsiz ve mevduat bankalarının finansal performanslarını karşılaştırmıştır. Söz konusu çalışma sonucunda mevduat bankalarının risk durumunun daha düşük olduğunu, ancak karlılık açısından önemli bir fark olmadığını tespit etmiştir.

3. Katılım Bankacılığı

Katılım bankacılığı diğer bir ifade ile faizsiz bankacılık; finans sektöründe faiz dışı prensiplere göre çalışan ve bu prensiplere uygun olarak diğer klasik bankacılık faaliyetini de yerine getiren kuruluşlardır. Katılım bankaları, topladıkları fonları tüzel veya gerçek kişilere kullandırma yoluyla, ülke ekonomisine önemli katkılar sunmaktadır (Özkan, 2012). Fonksiyonel olarak mevduat bankalarına benzemekle birlikte özellikle fon toplama ve fon kullandırma yöntemleri farklılık göstermektedir (TKBB, 2019). Söz konusu finansal yöntemlerle faaliyetlerini sürdüren katılım bankaları, mevduat, kalkınma ve yatırım bankalarının yanında üçüncü tip bir bankacılıktır.

Faizsiz sistem temelleri üzerinde kurulan katılım bankacılığı, temel iki prensip çerçevesinde hareket etmektedir;

i. Kar ve zarara ortak olma temelinde fon kabul ederken, faizden farklı olarak önceden sabit getiri taahhüdünde bulunmamaktadır,

ii. Fon kullandırırken, krediyi nakit olarak vermeden, müşterinin ihtiyaç duyduğu malı satıcıdan peşin olarak alıp, malı müşteriye vadeli olarak satmak ya da iş sahibi ile proje bazında ortaklık kurmaktır (Albaraka Türk, 2015).

Katılım bankacılığı, tasarruf sahiplerinin tasarruflarını değerlendirmek isterken karşılığında faiz almak istemeyen müşterilerin, üretim sürecine katılıp kar ve zarara ortak olma anlayışıyla faaliyet göstermektedir. Tasarruf fazlası olan kişilerden girişimcilere finansman sağlaması sonucu reel ekonomiyi finanse etme açısından söz konusu bankalar, kendine has bir model oluşturmuştur.

Katılım bankaları faizsiz işlemleri yaparken, konvansiyonel bankalarının belli bir süre sonra vermeyi taahhüt ettiği faiz gelirini vaat etmemektedir. Finansal piyasalarda işlem yaptığı için reel sektörde en karlı alanlarda yatırıma girişmektedir. Müşterilerin belirlediği menkul/gayrimenkul malları katılım bankalarının satın alma ve ortak yatırım söz konusudur. Müşteri adına, belirlenen mal ve hizmetin bankalarca satın alınmaktadır.

Kar/zarara dayalı bir ortaklık usulü ile faaliyet gösteren katılım bankacılığı, topladığı fonlarla reel sektörde değerlendirerek faaliyet sonucunda elde edilecek kar veya zarara katlanmayı taahhüt etmektedir. Nitelikli elemanların piyasalarda yaptıkları araştırmaları sonucunda yatırımlara girişen katılım bankaları, ortaklarına tatmin edici gelir sağlamaktadır.

3.1. Katılım Bankacılığının Dünyadaki Gelişimi

İngilizce konuşan Hindistan ve Pakistanlı bilim insanları tarafından teorik temelleri atılan katılım bankacılığı, 25 Temmuz 1963 tarihinde Mısır Arap Cumhuriyetinde modern anlamda finansal sisteme dâhil olmuştur. Özellikle 1970’lerden sonra Körfez ülkelerinin petrolden elde ettiği gelirin artmasıyla birlikte, biriken tasarrufların ekonomi dışı kalmasıyla katılım bankalarını kurulmasını kaçınılmaz kılmıştır. Biriken bu tasarruflardan yararlanmak için alternatif sistem arayışlarıyla katılım bankacılığının gelişimi hız kazanmıştır (Toraman, 2017). Yeterli bilgi birikiminden sonra tasarruf

bankacılığı örnek alınarak katılım bankacılığı 25 Temmuz 1963'te Mısır Arap cumhuriyeti Mit Ghamr kasabasında, Mit Ghmar Savings Bank (Mit Ghmar Tasarruf Bankası) adıyla uluslararası İslami bankalar genel sekreteri olan Dr. Ahmad el Naggar tarafından kurulmuştur (Chachi, 2005). Asıl amacı, Müslüman halkın elindeki atıl fonların ekonomiye kanalize edilmesidir. Bu sistemde bankacılık, sigorta, kar/zarar ortaklığı, barter, sigorta ve leasing gibi alt finansal metotları bir arada birleştirmeyi başarmıştır. 1971'den sonra Mısır devlet bankası olan Nasser Social Banka katılmıştır (Abdull Rahman, 2007).

İslami bankacılık faaliyetlerinde büyük bir genişleme ise 1970'lerde gerçekleşmeye başlamıştır. İslami bankaların genişlemesi, kısmen Körfez'deki petrol gelirlerinin artması ve Körfez'deki daha muhafazakâr Müslüman devletlerin büyüyen ekonomik güçlerinden kaynaklanmıştır (Wilson 2000). 1970'lerde İslam Kalkınma Bankası'nı (İKB- IDB) kuran İslam Ülkeleri Teşkilatı'nın (İÜT- OIC) girişimi de dâhil olmak üzere bir dizi İslami banka kurulmuştur. Aynı dönemde, Dubai Islamic Bank, Mısır'daki Faisal Islamic Bank, Kuveyt Finans Merkezi (Kuwait Finance House) ve Ürdün İslam Bankası da (Jordan Islamic Bank) kurulmuştur. Orta Doğudan sonra Batı dünyasında 1978 yılı Lüksemburg'da The Islamic Banking System International Holding faaliyetlerine başlamıştır. Bu batı topraklarındaki ilk İslami finans kurumu olmuştur. Faizsiz bankacılık sisteminin hızla gelişmesi, İslami bankacılığın genişlemesinin sadece Orta Doğu ile sınırlı kalmayıp uluslararası ekonomi yönetimlerinin de dikkatini çektiğini göstermiştir (Abdul Rahman, 2007). 1981 yılında Daru'l Mali El İslaminin de kurulması ve dünya finansal piyasalarına entegre olması, küresel anlamda katılım bankalarının rekabette yer alması hız kazanmıştır (Mutlu, 2003). Batılı finans kuruluşlarının yanı sıra ABD'li finans kuruluşları da doğrudan veya dolaylı olarak faizsiz sistemlerle çalışmaya başlamıştır. Avrupa ve ABD'de yaşayan Müslüman toplulukların tasarrufları ve Orta Doğu sermayesinden yararlanmak istemeleri bunun bariz bir örneğini teşkil etmektedir. HSBC Bank, CitiBank, Union Bank of Switzerland, Kleinwort Benson, ANZ Grindlays, Goldman Sachs gibi uluslararası kurumlar, faizsiz sistemleri kendi kurumları bünyesine katarak veya ayrı bir departman açarak Arap ve Müslüman kesimin tasarruflarından yararlanma yoluna gidilmiştir.

Tablo 1'de Katılım bankacılığının tarihsel süreci kronolojik olarak verilmektedir. 1960-1970 tarihleri arasında finansal hayata geçiş yapan söz konusu sistem, Orta Doğu ve Arap ülkelerinde faaliyet göstermiştir. Ürün çeşitliliğinin sınırlı olduğu dönemde daha çok tasarruf bankaları tarafından işlem yapılmıştır. 1970'li yıllardan itibaren yatırım bankaları ve yeni finansman araçları sisteme dâhil edilmiştir. 1990 ve 2000'li yıllara gelindiğinde Ticari bankalar, sigorta şirketleri, yatırım bankaları ve özel finans kuruluşları da bu alanda faaliyetlerine başlamıştır. Bundan sonraki süreçte yatırım ürün çeşitliliği artmış, kar/zarar ortaklık hesapları gibi yeni ürünler sisteme kazandırılmıştır. 2000'li yıllardan sonra sistem rayına oturtulmuş İslami sigortacılığının yanında hisse senedi, İslami bono ve yapılandırılmış ürün arzına başlamıştır. Söz konusu sisteme Avrupalı kurumlarının yanı sıra, Asya Pasifik ve ABD'li finans kuruluşları da bu yeni faizsiz sistemle çalışmaya başlamıştır.

Tablo 1. Katılım Bankacılığının Dünyadaki Gelişimi

	1960-1970	1970-1980	1980-1990	1990-2000	2000-
Kurumlar	Tasarruf Bankaları	Ticari Bankalar/ Yatırım Bankaları	Ticari Bankalar/Sigorta Şirketleri/ Yatırım Bankaları / Özel Finans Kurumları	Ticari Bankalar/Sigorta Şirketleri/ Yatırım Bankaları / Özel Finans Kurumları/ Portföy Yönetim Şirketleri (PYY)	Ticari ve Yatırım Bankaları/Sigorta Şirketleri/Yatırım Bankaları/ PYY/Aracı Kurumlar/ e-ticaret
Ürünler	Karz-1 Hasen/	Karz-1 Hasen/ Mudaraba/	Ticari banka ürünleri/İslami Sigortacılık	Ticari Banka ürünleri/İslami Sigortacılık	Ticari Banka Ürünleri/

	Mudaraba / Muaşaka	Muaşaka/Salam	Ürünleri/Kar-Zarar Ortaklıkları	Ürünleri/Yatırım Fonları/Kar-Zarar Ortaklıkları/İslami Bonolar/Hisse Senetleri	İslami Sigortacılık Ürünleri/Yatırım Fonları/İslami Bonolar/Hisse Senetleri/ Yapılandırılmış Ürünler
Bölge	Körfez Arap Ülkeleri/ Ortadoğu	Körfez Arap Ülkeleri/ Ortadoğu	Körfez Arap Ülkeleri/ Ortadoğu/Asya-Pasifik/Türkiye	Körfez Arap Ülkeleri/ Ortadoğu/Asya-Pasifik/Türkiye	Körfez Arap Ülkeleri/ Ortadoğu/Asya-Pasifik/Türkiye/Avrupa/ABD

Kaynak: Türkiye Finans Katılım Bankası, Vizyon 2023.

3.2. Katılım Bankalarının Türkiye’deki Gelişimi

İlk olarak 1983 yılında 83/7506 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yasal faaliyetlerine başlayan ‘Özel Finans Kurumları’’ 1999 yılında 4491 sayılı kanun ile 4389 sayılı bankalar kanunu kapsamına dâhil edilmiştir. En son 2005 yılında 5411 sayılı bankacılık kanunu ile ‘Katılım Bankası’ olarak son şeklini almıştır (Kuveyt Türk, 2018).

Ancak resmi olarak banka statüsünde olmadığı için birçok problemle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Özel Finans Kuruluşlarının 2005’te çıkarılan bankacılık kanunu ile katılım bankası olarak adlandırılmasıyla daha önce sahip olmadığı imkânlarla kavuşmuş ve daha rahat hareket etme imkânı elde etmiştir. 2019 tarihi itibarıyla altı tane Katılım Bankacılığı (Ziraat Katılım, Vakıf Katılım, Kuveyt Türk, Türkiye Finans, Albaraka Türk, Emlak Katılım Bankaları) faaliyete olup Türkiye ekonomisinde yaklaşık % 6,5 gibi önemli bir pay imkânı oluşturmuştur (TKBB, Aralık 2019).

Söz konusu kuruluşlar, bankacılık kanununa dâhil edilmesiyle yurt içi ve yurt dışında daha rahat hareket etme kabiliyetine sahip olmuş ve böylece güvenilirliği artarak konvansiyonel bankaların tamamlayıcısı hatta rakibi haline gelmiştir. Katılım bankalarının, Türkiye Mevduatı Sigorta Fonunun (TMSF) güvencesine girmesiyle, fon toplama ve fon kullandırmada büyük bir ivme kazanmıştır. Özel Finans Kuruluşu veya İslami Bankacılık adlarının yerine sistemin ortaklığa dayalı olması hasebiyle katılım bankacılığı adı altında faaliyet göstermesi isabetli olmuştur.

4. Türk Bankacılık Sektörünün Büyüklüğü

Tablo 2’de Katılım bankaları ile bankacılık sektörü aktifleri, toplanan ve kullanılan fon verileri verilmektedir. Katılım bankalarının aktif büyüklüğü Aralık 2019 tarihinde 284.450 milyar TL (Türk Lirası) olarak gerçekleşirken, 2020 yılının aynı döneminde 437,092 TL’ye yükselmiştir. Topladığı fonlar bir önceki dönemde 215.983 milyar TL ve kullandığı fon miktarı ise 149.475 milyar TL olarak hesaplanırken, bir sonraki dönemin sonunda topladığı fon 322,017 ve kullanılan fon ise 240,133 TL olarak gerçekleşmiştir. Mevduat, kalkınma ve yatırım bankalarının yanında farklı bir bankacılık türü olarak faaliyet gösteren kalkınma bankacılığı, toplam sektör içinde toplanan fonlarda %9.3, kullanılan fonlarda ise %6.5’lik bir pay almıştır. Söz konusu bankalar %6,5 civarında âtil durumundaki fonları ekonomiye kazandırılarak önemli yatırım olanaklarına kaynak sağlamaktadır. Katılım bankaları, toplanan fonlarda % 9,3 ve aktif büyüklük ve kullanılan fonlarda %6,5’e yaklaşan pazar payıyla önemli bir noktaya gelmektedir. Bazı aracı kurumların (Bank Asya) çeşitli sebeplerden dolayı devreden çıkmasıyla(TMSF’nin el koyması) zaman zaman küçülen katılım bankacılığı, yeni katılımcılarla (Ziraat Katılım, Vakıf Katılım ve Emlak Katılım) önemli atılımlar gerçekleştirmektedir (Uyan, 2020).

Tablo 2. Türk Bankacılık Sektörünün Büyüklüğü (Aralık 2020)

Finansal Başlıklar	Katılım Bankaları			Bankacılık Sektörü		
	2020 / Aralık	2019 / Aralık	Değişim (%)	2020 / Aralık	2019 / Aralık	Değişim (%)

TOPLANAN FONLAR **	TP	102.620	91.145	12,6	1.553.985	1.267.073	22,6
	YP	149.513	106.533	40,3	1.619.749	1.226.609	32,1
	YP-MADEN	69.884	18.305	281,8	290.487	82.722	251,2
	TOPLAM	322.017	215.983	49,1	3.464.221	2.576.404	34,5
KULLANDIRILAN FONLAR ***		240.133	149.475	60,7	3.675.203	2.739.736	34,1
TAKİPTEKİ ALACAKLAR (BRÜT)		8.713	7.763	12,2	152.202	150.108	1,4
TOPLAM AKTİF		437.092	284.450	53,7	6.107.832	4.491.708	36,0
ÖZ VARLIK		27.603	21.762	26,8	600.804	492.384	22,0
NET KÂR ****		3.716	2.438	52,4	59.973	49.043	22,3
PERSONEL SAYISI		16.849	16.040	5,0	203.224	204.626	-0,7
ŞUBE SAYISI	YURTİÇİ	1.251	1.176	6,4	11.114	11.300	-1,6
	YURTDIŞI	4	3	33,3	75	74	1,4
	TOPLAM	1.255	1.179	6,4	11.189	11.374	-1,6
1- TOPLANAN FONDA					9,3 (+)	8,4	
2- KULLANDIRILAN FONDA					6,5 (+)	5,5	
3- TOPLAM AKTİFTE					7,2 (+)	6,3	
4- ÖZ VARLIKTA					4,6 (+)	4,4	
5- NET KÂRDA					6,2 (+)	5,0	

Kaynak: [https://tkbb.org.tr/veri seti](https://tkbb.org.tr/veri-seti), Aralık, 2020)

Son yıllarda kamu bankalarının ve denetleyici-düzenleyici kurumların katılım bankalarıyla uyumlu politikalar geliştirilmesi sektör açısından umut verici niteliktedir. Son yıllarda kamu ve devlet bankalarının faizsiz finans kurumların tercihi ve söz konusu kurumlarla çalışmaların artması sonucu sektörün geleceği açısından umut vaat etmektedir.

4.1. Katılım Bankacılığı Şube ve Personel Gelişimi

Tablo 3'te Katılım bankacılığı şube, personel sayısı ile büyüme oranları verilmektedir. Aralık 2020 tarihi itibari ile 1254 şube sayısına ulaşan katılım bankaları, 2005 yılından 2015 yılına kadar sürekli artış göstermiştir. Katılım bankalarının şubeleşmede 2005 yılından itibaren sürekli artış gösterirken Türkiye Mevduat Sigorta Fonu (TMSF) tarafından Bank Asya'ya el koyması sonucu 2016'dan sonra şube sayısında bir daralma yaşanmış ve mobil bankacılık ile internet bankacılığının hızlı artışı şube sayılarında -11.30% oranında bir düşüşe sebep olmuştur.

Şubeleşmede büyüme oranı 2008 küresel krizden dolayı bir düşüş kaydedilerek bir önceki yıla göre %20 civarında bir daralma yaşanmıştır. Aralık 2020 tarih itibari ile yaklaşık on yedi bin personelle iş imkânı sağlayan söz konusu bankalar, ilk kez 2015 tarihinde kayda değer bir daralmaya gitmiş ve yaklaşık %13 oranında bir gerileme kaydetmiştir. Aralık 2020 yılı itibariyle 1254 şube ve 16838 personel sayısına ulaşan katılım bankaları, istihdamda önemli bir rol oynamıştır. Bir önceki yıla göre personel büyüme hızı da yaklaşık iki katına çıkmıştır. Şubeleşme de 2016 yılı, personel büyüme oranlarında ise 2014 ve 2016 yılında negatif büyüme kaydedilirken diğer tüm yıllarda pozitif büyüme gerçekleşmiştir. Sektör, 2020 Aralık ayı itibariyle toplam 1254 şube ve 16838 personel ile önemli bir istihdam olanağı sağlamıştır.

Tablo 3. Katılım Bankacılığı Şube ve Personel Gelişimi

Yıllar	Şubeler	Yıllık Büyüme (%)	Personel	Yıllık Büyüme (%)
2005	290	14,00%	5,740	20,00%
2006	355	22,00%	7,114	24,00%
2007	422	19,00%	9,215	30,00%
2008	530	26,00%	11,022	20,00%
2009	560	6,00%	11,802	7,00%
2010	607	8,00%	12,677	7,00%
2011	685	13,00%	13,857	9,00%
2012	829	21,00%	15,356	11,00%
2013	966	17,00%	16,763	9,00%
2014	990	2,00%	16,280	-3,00%
2015	1080	9,00%	16,554	1,70%
2016	957	-11,30%	14,492	-12,40%
2017	1032	7,83%	14,874	0,03%
2018	1125	9,01%	15,654	5,24%
2019	1179	5,08%	16,040	2,47%
2020 Aralık	1254	6%	16,838	4,95%

Kaynak: <https://bddk.org.tr>. (Aralık, 2020)

4.2. Bankacılık Sektörü ve Katılım Bankalarının Aktif Gelişimi

Tablo 4'te. 2005-2020 yılları arası katılım bankacılığı ve Türk bankacılık sektörünün aktif gelişimi verilmektedir. Katılım bankaları kuruldukları ilk yıllardan itibaren hızlı bir gelişim göstermiştir. Aralık 2020 döneminde Türk bankacılık sektörü aktif büyüklüğü 6.107.832 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Sektörün aktif toplamı % 36 artarken, krediler % 34,7 ve menkul değerler toplamı % 54,7'e yükselmiştir. Toplam kar %9 azalarak% 49 milyar TL seviyesinde gerçekleşmiştir (www.bddk.org.tr, 2020). Sektörün üzerinde bir performans gösteren katılım bankacılığı ise bir önceki yıla göre aktif büyüklüğü %38 büyürken, kredilerde % 25 ve katılım fonlarında % 57 oranında bir artış gerçekleşmiştir. Bankacılık sektörüne göre net kar da % 16 daha yüksek performans göstererek 2 milyar TL seviyesinde gerçekleşmiştir (Özdemir, 2019). Katılım bankacılığını sürdürülebilmesi için; sektörün hem pasif hem de aktif bilanço tarafından ürün etkinliğinin artırılması ve hizmet kalitesinin artırılması gerekmektedir. Özellikle yenilenebilir enerji ve dijital ekonomik dönüşüm alanlarında faaliyet gösterilen sektörlerle iş birliği geliştirerek daha da etkinliğini artırmaktadır. Katılım bankalarının 2005 yılından itibaren sürekli bir büyüme trendi izlerken 2013 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde (ABD) ve Avro Bölgesinde (AB) meydana gelen ekonomik darboğazlardan dolayı katılım bankaları da payına düşen daralmayı hissetmiştir. Bundan sonraki dönemlerde azalarak artmaya devam edip 2020 Aralık ayında tekrar %7,20'lik bir seviyeye yükselmeyi başarmıştır. Kayıt dışı ekonomi ve yastık altı tasarrufları ekonomiye kazandırılarak istihdamın artmasına ve vergi gelirini artırarak hazineye mali kaynak sağlamıştır. Ziraat Katılım ve Vakıf Katılım gibi kamu bankalarının da katılım bankacılık sektörüne girmesiyle birlikte büyüme ve gelişme noktasında umut vaat eden bir sektör haline gelmiştir. Özellikle Körfez ülkelerindeki tasarrufların ülkemize akmasında önemli bir rol üstlenen KB'ları, Türk bankacılık sektöründe önemli bir konuma geleceği öngörülmektedir. Türkiye de büyümesini sürdüren katılım bankacılığı 2019 yılı sonu itibarıyla net karlılığını %38 oranında gerçekleştirmiştir (www.tkbb.org.tr, 2019). 2020 yılının hemen başında meydana gelen Covid -19 salgını ile birlikte küresel çapta korumacılık politikaları artarken ve Özellikle Çin Halk Cumhuriyeti ve ABD arasında yaşanan ticaret ve gümrük vergileri, bankacılık sektörü açısından istenilen seviyede gerçekleşmemesine sebebiyet vermiştir. Covid-19 pandemisi ile birlikte hemen hemen tüm sektörlerde istihdam azaltıcı politikalar izlenirken, söz konusu bankalarda %5'e varan personel istihdamına devam etmiştir. Katılım bankacılığında şubeleşmede ise 2020 Aralık ayı itibarıyla % 6'lık bir büyüme kaydederek büyümesini sürdürmüştür.

Tablo 4. Katılım Bankaları ve Bankacılık Sektörü Aktif Gelişimi (Milyon TL)

Yıllar	Katılım Bankaları	Büyüme	Bankacılık sektörü	Sektördeki payı
2005	9,945	-	405,915	2,44%
2006	13,729	38,05%	498,587	2,75%
2007	19,435	41,55%	580,607	3,35%
2008	25,769	32,50%	731,640	3,52%
2009	33,628	30,50%	833,968	4,03%
2010	43,339	28,88%	1,006,672	4,31%
2011	56,076	29,39%	1,217,711	4,61%
2012	70,279	25,33%	1,370,614	5,13%
2013	96,086	36,72%	1,732,413	5,55%
2014	104,319	8,56%	1,994,329	5,23%
2015	120,253	15,27%	2,357,453	5,10%
2016	132,874	10,50%	2,730,942	4,87%
2017	160,136	20,51%	3,257,819	4,91%
2018	206,931	29,22%	3,867,426	5,35%
2019	284,450	37,46%	4,491,708	6,33%
2020	437,092	53,75%	6,107,832	7,20%

Kaynak: <https://bddk.org.tr/bulten>. Aralık, 2020)

4.3. Katılım Bankacılığının Problem Alanları ve Çözüm Yolları

Katılım Bankacılığının temel tartışma konusu, finansman aracı olarak murabaha tekniğinin kullanılmasıdır. Türk Dil Kurumuna göre *murabaha* kelime anlamı, bir malı üzerine kâr koyularak satmak olarak ifade etmektedir (TDK, 2020). Murabaha, *Kamus-ı Türkî adlı* sözlükte ise mücerret kâr ve temettü anlamında kullanılmaktadır.

Fıkhi kurullar ve katılım bankacılığının tanımı ise; alış fiyatı veya maliyet üzerine belli oranda kâr eklenerek satılması olarak tarif edilmektedir. Osmanlı Devleti döneminden günümüze kadar farklı kurum ve kuruluşlar tarafından kullanılan gelen murabaha finansman tekniği, günümüz modern bankacılıkta daha sağlıklı işlenmektedir. Çünkü alım satım konu olan mal veya hizmetin sadece şekli değil, ticari alım satım ile gerçekleşmektedir (Atar, 2017).

Katılım bankacılığı ve faizsiz finans alanında yapılan akademik çalışmalar, murabaha yerine farklı kavram ve finansman tekniğini geliştirilmeye çalışılmaktadır. Katılım bankacılığı temel problemler şu başlıklar altında toplanmaktadır;

i) Katılım bankacılığı uygulamalarında kullanılan murabaha finansman tekniği yerine, ortaklığa dayalı olan mudarabe-müşareke tekniğiyle finansal yapısına geçilmesi. Girişimcilerin öz kaynak ihtiyaçlarının giderilmesi için yeni bir finansman modeli geliştirilmesi. Konvansiyonel bankacılığa karşı kamu ve özel sektör tasarruflarının katılım ve faizsiz alana yönlendirilmesi ve İslami kavram ve kuramların yerine toplumun ihtiyaçları doğrultusunda sosyo-ekonomik boyutuna vurgu yapılması. Günümüz neo-klasik modellemelerin dışına çıkılarak İslami bir modelin hayata geçirilmesi olarak ifade edilebilir (Atar, 2017).

ii) Geleneksel bankacılıktan günümüz modern bankacılığa kadar olan süreçte, en önemli sorun; kamu, özel kesim ve bireylerin ihtiyaç duydukları finansmanın nasıl ve nerden temin edeceği gelmektedir. Zikredilen kesimlerin finansman ihtiyacı şu sebeplerden meydana gelmektedir;

a) Girişimcilerin ticari bir fikri hayata geçirebilmesi için yeterli öz kaynak ve sermayeyi temin edememesi,

b) Öz kaynaklarının yetersiz olmasından dolayı faaliyette olan firmaların işlerini büyütememesi.

- c) Bireylerin konut, tüketim vb. çeşitli ihtiyaçlar için finansman arayışına girmesi,
d) bireylerin yatırım veya tüketim yapabilmesi için yeterli öz kaynağa sahip olmaması (Atar, 2017).

Faizsiz bankaların en fazla kullandıkları finansman yönteminin murabaha tekniğinin sonucunda diğer finansman yöntemlerinden yeterince yararlanmamasına neden olmaktadır. Kar zarara katılma hesabının vadelerinde esnekliğin artırılması ve müşteri isteklerinin dikkate alması büyük önem arz etmektedir. Katılım bankalarının kullandıkları finansman yöntemleri ve kavramların geleneksel bankacılık kavramlarından farklı oluşu, söz konusu bankalar hakkında müşterilerin olumsuz yaklaşmasına sebebiyet vermektedir. Türkiye nüfusunun yaklaşık %90 ve Dünya nüfusunun % 25'i Müslüman olması faizsiz bankaların hedef pazarın gelişime açık olduğunu göstermektedir. Ayrıca murabaha, müşareke, müdarebe, sukuk ve islami bonolar gibi kavramların tam anlaşılabilmesi sonucu müşterilerin söz konusu bankalara karşı mesafeli durmasına yol açmaktadır. Kitle iletişim araçları ve sosyal medya aracılığıyla bu konuda reklam ve tanıtıma büyük önem verilmesi elzemdir.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Kar ve zarara katılıma dayanan katılım bankacılığı, toplanan ve kullanılan fonların direkt reel sektöre kanalize edilmesinden dolayı finansal kriz ve dar boğazlardan az etkilendiğini göstermektedir. Söz konusu bankalar gerçek ve tüzel kişilerin talep ettiği nakit parayı doğrudan vermek yerine, fatura karşılığında müşterinin ihtiyaç duyduğu taşınır/taşınmaz malı satın alarak irrasyonel davranışları engellemektedir. İnancı ve diğer sebeplerden dolayı âtil durumdaki fonların ekonomik sisteme dâhil edilerek ülkenin büyümesine ciddi katkılar sağlamaktadır. Bankacılık sektöründen yaklaşık 7,2'lik pay alan katılım bankaları, dijitalleşen bankacılıkla birlikte küresel alanda önemi giderek artan yapay zekâ, yenilenebilir enerji, 3D yazıcı, mobil internet ve hibrid (elektrikli-benzinli) arabalar gibi reel sektörler yatırım yapan girişimcilere destek sağlamaktadır.

Faizsiz bankalar, finansman ihtiyacı olan sanayici ve iş adamlarına alternatif kaynaklar sağlayarak aynı zamanda tasarruf sahiplerine de yeterli miktarda getiri sağlamaktadır. Kayıt dışı ekonomiyi mali sisteme dâhil ederek, vergi ve benzeri gelirleri kontrol altına alınmasında hazineye katkı sunmaktadır.

Toplanan ve kullanılan fonlar bazında konvansiyonel bankalardan farklı araçları kullanarak önemli bir pay alan katılım bankacılığı, iş çevrimlerinin dikkatini çekmeyi başarmıştır. Türkiye Katılım Bankalar Birliği (TKBB) 2025 yılı hedeflerinde %15 bir paya ulaşılacağı öngörülmesi sektörün gelecek vadeden bir sektör olmasını kanıtlar niteliktedir. Müşterilerin söz konusu bankaların, çalışma esas ve usullerinden yeterince bilgi sahibi olmasıyla birlikte sektörde %15-%20 arasında bir potansiyele sahip olduğu öngörülmektedir. Müşterilerin talep ettiği parasal finansmanı nakdi olarak temin etmek yerine bir mal veya hizmetin satın alınmasından dolayı popülist yaklaşım veya irrasyonel yatırımlardan da uzak tutmaktadır. Faizli bankalardan daha dar bir finansal araçlara sahip olmasından dolayı kalifiye eleman çalıştırılması gerekmekte ve bunun sonucunda iyi piyasa analizleri ile yatırımlara girilmektedir. Neticede kâr payı ile piyasanın ortalaması veya piyasanın üstünde taraflara bir gelir sağlamaktadır. Katılım Bankacılığının alternatif bir sistemin var olabileceği ve sürekli yenilik ve gelişime açık bir sistem olmasından dolayı gelişime açık bir finansal sistem olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Kaynaklar

1. Atar, A. Başlangıcından Günümüze Dünyada ve Türkiye'de İslâmi Bankacılığın Genel Durumu // Journal of History Culture and Art Research. – 2017. – No 6(4), p.1029-1062. Doi.http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v6i4.107.
2. Aslan, H. Alternatif Bir Yatırım Aracı Olarak Sukuk: Yapısı İşleyişi ve Türkiye Piyasası İçin Öneriler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. – İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2012.
3. Arslan, E.C. Katılım bankacılığı sisteminin Türkiye ekonomisine katkıları. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). – İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat, 2017.
4. Aras, O.A. Reel Ekonomiye Katkıları Bakımından Katılım Bankalarının Kullandığı Fonların Analizi Ekonomi Bilimleri Dergisi Cilt 3. – 2011. – No 2, p.167-179.

5. Aras, O.A., Nuri, O., Öztürk, M. Reel Ekonomiye Katkıları Bakımından katılım Bankalarının Kullandığı Fonların Analizi // Ekonomi Bilimleri Dergisi. – 2011. – Vol. 2, No. 3 (2011), p. 167-179.
6. Buğan, M.F. Katılım Bankaları ile Konvansiyonel Bankaların Etkinliklerinin VZA ve Malmquist TFV Endeksi ile Karşılaştırması: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. – Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
7. Dağ, S. Türkiye'deki Mevduat ve Katılım Bankalarının Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi Yöntemiyle Karşılaştırılması: Dumlupınar Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi. – Kütahya, 2011.
8. Özkan, H. Katılım Bankacılığının Klasik Bankalarla Karşılaştırılması ve Muhasebe Uygulamaları: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. – Niğd: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
9. Yanık, R, Sumer, S. Akademisyenlerin İslami Bankacılık Algısı // Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. – 2019. – No 23 (3), p.1177-1190.
10. Pehlivan, P. Türkiye'de Katılım Bankacılığı ve Bankacılık sektöründeki önemi, 3043. – 2016. – S31.
11. Al Baraka Türk Özel Finans Kurumu A.Ş. – İstanbul: Uygulama Kılavuzu, 2019.
12. Al Baraka Türk Özel Finans Kurumu A.Ş. // Fon Kullandırma Hizmetleri, Yayın. – İstanbul. – 1989. – No 3.
13. Chaci // Journal of King Abdulaziz University: Islamic Economics. – 2005. – Vol. 18, No. 2.
14. Toraman, C., Ata, H.A. & Buğan, M.F. Mevduat ve Katılım Bankalarının Karşılaştırmalı Performans Analizi // C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. – 2015. – No 16(12), p.301-310.
15. Tabakoğlu, A. İslâm İktisat Tarihine Giriş. – İstanbul Dergâh Yayınları, 2008.
16. Tabakoğlu, A. (2014, Şubat 19). Kasım 18, 2016 tarihinde <http://www.dunyabulteni.net/islam-iktisadi-ve-politik-ekonomi/45494/islam-moralekonomisi-ve-islami-bankaciligin-acmazlari>.
17. Toraman, C., Ata, H.A. & Buğan M.F. İslami Bankacılık Faaliyetlerine Yönelik Müşteri Algısı Üzerine Bir Araştırma // Gaziantep University Journal of Social Sciences. –2015. – No 14(4), p.761-779.
18. Özsoy, İ., Görmez, B., Mekik, S. Türkiye'de Katılım Bankalarının Tercih Edilme sebepleri Sebepleri: Ampirik Bir Tetkik", Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim Ve Ekonomi, Cilt: 20. (Wilson R. Islamic banking and its impact. Anthology of Islamic Banking. 2000), 2013.
19. Ansari, S. ve Rerhman, A. Financial Performance of Islamic and Conventional Banks in Pakistan: A Comparative Study. 8th International Conference on Islamic Economics and Finance: <http://conference.qfis.edu.ga/app/media/287> (July 25, 2014), 2010.
- URL:
20. TKBB (Türkiye Katılım Bankaları Birliği) (<https://www.tkbb.org.tr/veri-seti>)
21. Türkiye Katılım Bankaları Birliği (<https://www.tkbb.org.tr/mukayeseli-tablolar>).
22. TKBB <https://www.tkbb.org.tr/akademik-calismalari>.
23. Albaraka Türk Katılım A.Ş.2019.<https://www.albaraka.com.tr/kar-oranlari.aspx>.
24. TKBB.2019.https://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/faizsizfinanskuruluslari_muhasebesi.pdf.
25. TKBB.<https://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Faizsiz-Finans-Sozlugu-revised.pdf>
26. Ziraat Katılım, 020. <https://www.ziraatkatilim.com.tr/bizi-taniyin/katilim-bankaciligi>
27. Türkiye Finans.2020. <https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/Sayfalar/default.aspx>
28. Albaraka (2015). Katılım Bankacılığı, Sistemi, Çalışma Esasları ve Uygulaması, Kurumsal Yayın.
29. Kuveyt Türk. 2020.<https://www.kuveytturk.com.tr/hakkimizda/katilim-bankaciligi>.
30. TKBB (Türkiye Katılım Bankaları Birliği), www.tkbb.org.tr.